

To'ychiboyev Faxriddin Kozimjon o'g'li

*Qo'qon davlat pedagogika instituti Pedagogika-psixologiya
fakulteti Logopediya yo'nalishi 2-bosqich talabasi*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Nutq kamchiligiga ega bo'lgan bolalarni qaysi fan o'rganadi. Logopediya fanini o'zi qanday fan,obyekti, predmeti, maqsadi,vazifasi va boshqa fanlar bilan aloqasi haqida fikrlar yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *korreksion pedagogika, logopediya, vosita, metod, predmet, mexanizm, psixoterapiya, klinika, pediatriya, lingvistik, psixolingvistika*

Logopediyaning fan sifatida ahamiyati, insonlarning nutqini va tilini rivojlantirishda qo'llaniladi. Logopediyalar, til o'rganish va nutqni chuqurroq tushunish uchun mashhurdir. Ular, qo'llab-quvvatlash, tilni rivojlantirish, nutqni rivojlantirish va boshqa muammolarni bartaraf etishda ham yordam beradi. Logopedlar, balog'atga yetgan bolalarning til va nutqi bilan bog'liq muammolarini aniqlash va bartaraf etishda ham katta yordam beradi. Bundan tashqari, logopediyalar afaziya (tilning yo'qligi), disleksiya (til o'rganishga chegaralangan muammolar), kechiktirilgan til (tilni to'g'ri tarzda ishlashga yordam beradigan xususiyatlar) va boshqa muammolarni bartaraf etish uchun ham ishlatiladi. Ushbu sabablarga ko'ra logopediyaning fan sifatida ahamiyati juda katta hisoblanadi, chunki til va nutqning rivojlanishi insonlar uchun jismoniy va intellektual rivojlanishning asosiy shartlari hisoblanadi. Logopediya fani, boshqalar bilan muloqotni o'rganish va o'z fikrlarini ifoda qilishga yordam beruvchi, gaplashish, tinglovchilarni tushunish va faol qatnashish bo'yicha mutaxassislikdir. Bu fanni o'rganuvchilarga to'g'ri til ishlatish, nutqni rivojlantirish va tinglovchi bilan muloqotni mustahkamlashga yordam beradi. Logopediya mutaxassislari yosh bolalarning nutqi, til tushunchalari va gaplashuvi rivojlanishi uchun dastlabki zarur bo'lgan ma'lumotlarni ta'minlashadi. Logopediya fanining maqsadi, o'quvchilarning nutqni rivojlantirish, eshitish va o'rganish qobiliyatlarini mustahkamlashdir. Bu fan orqali, o'quvchilar nutqi to'g'ri va aniq tarzda ishlatish, so'z qo'llash va so'z bilan ifodalash qobiliyatlarini rivojlantirishadi. Shuningdek, logopediya fani orqali afatli yoki kechikgan so'zlarni tuzatib borish bilan bog'liq muammolarni bartaraf etishga yordam beradi. Bu esa shaxsiy va professional hayotda o'rni yuqori bo'lgan zarur maqsadlardir. Logopediya fanining vazifalari quyidagi shaklda tartibga solinadi:

1. Nutqni rivojlantirish: Logopediya, insonning nutqi, til va so'zlarini to'g'ri va sifatli talaffuz qilishini o'rganish va rivojlantirish bilan shug'ullanadi.
2. Nutqni tushunarli ko'rinishda ifodalash: Logopediya, o'quvchilarga nutqni to'g'ri tushunarli va to'g'ri ko'rinishda ifodalash bilan yordam beradi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

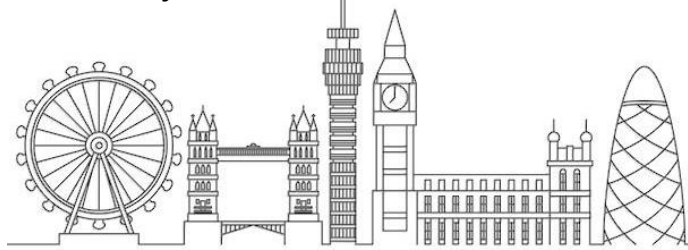
3. Kommunikatsiyani rivojlantirish: Logopediya, insonning kommunikatsiya qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi, shuningdek, so'zlashgan ma'lumotlarni tushunish va izohlash uchun zarur bo'lgan texnikalar bilan tanishtiradi.

4. Til rivojlanishi: Logopediya fanining asosiy vazifalari dan biri tilni rivojlantirib kelib chiqarishdir.

5. Nutq sohasida muammolar yechimi: Logopediya mutaxassislari, nutq muammolarini aniqlash va ularni hal qilish uchun xizmat ko'rsatadilar.

6. Nutq terapiyasiga yo'l qo'yilishi: Logopediya mutaxassislari, nutq terapiyasi yo'lida xizmat ko'rsatadilar va insonning nutq muammolarini bartaraf etishga yordam beradilar.

Bu vazifalar logopediya fanni o'rganuvchilarga ommalashtirilgan bo'ladi va bu sohada faoliyat ko'rsatuvchi mutaxassislar uchun ham amalga oshiriladi. Nutqdagi asosiy funksiyalarning buzilishi kishi faoliyatiga albatta salbiy ta'sir ko'rsatadi, uning faolligini pasaytiradi, og'ir ruhiy kechinmalar kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Masalan, ayrim so'zlarning noto'g'ri talaffuz etilishi kishini noqulay vaziyatga solib qo'yishi bilan birga, uni atrofdagilar bilan muomala qilishida qiynab qo'yadi, u gapirganda o'z fikrini to'la anglata olmaydi. Nutq kamchiliklarining ogir turlari (alaliya, rinolaliya, tutilib gapirish va boshqalar) maktab dasturini o'zlashtirishga, keyinchalik, kasb tanlashga, ba'zan, umuman o'qishga to'sqinlik qiladi, bilish faoliyati rivojlanishini susaytiradi, ba'zilarida intellektual etishmovchiliklar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Shu nuqtayi nazarda, nutqdagi kamchiliklarni boshqa ruhiy jarayonlar bilan bog'langan holda o'rganish prinsipiga amal qilish nihoyatda zarur. Nutq kamchiliklari ko'p hollarda biologik va ijtimoiy omillarning birgalashib ta'sir o'tkazishi natijasida paydo bo'ladi. Logopedik ishning samaradorligi nutq kamchiliklari kelib chiqish sabablari, mexanizmlari, turlarini to'g'ri aniqlashga bog'liqdir. Bu o'rinda ontogenetik, etiopatogenetik prinsiplarni ahamiyati katta. Nutq kamchiliklarini o'rganish, aniqlash, ularni bartaraf etishda logoped barcha didaktik prinsiplarga tayangan holda ish tutadi. Logopedik ishni tashkil etishda, har qaysi bolaga xos xususiyatlarni hisobga olish, bilim, ko'nikma va malakalarni puxta o'zlashtirish, ta'limning o'quvchilarga xos bo'lishi, ta'lim va tarbiyaning birligi prinsipiga amal qilish, onglik, aktivlik va mustaqillik kabi prinsiplarning ahamiyati ayniqsa katta. Nutq nuqsoni logopediya fanida muayyan tilning me'yorlaridan chetga chiqish deb ta'riflanadi. O.V.Pravdina o'zining «Logopediya» kitobida logopedik nutq nuqsonlarini quyidagicha harakterlagan: -nutq nuqsoni o'z-o'zidan barham topmaydi, balki vaqt o'tgan sari yanada mustahkamlanib, zo'rayib boradi. -nutq nuqsoni gapiruvchining yoshiga mos kelmaydi. -nutq nuqsonlari bo'lgan kishilar logopedik yordamga muhtoj bo'ladi. -og'ir nutq nuqsoni kishining nafaqat nutqiga, balki umumiy rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Yuqoridagi ko'rsatilgan nutq nuqsonlari o'z xususiyatlari jihatidan bolalarda va katta yoshdagi kishilarda ba'zan vaqtincha uchrab turadigan nutqiy kamchiliklardan farq qiladi. Yosh bolalarda, keyinchalik o'zidan- o'zi to'g'rilanib, barham topib ketadi. Kattalarda esa bunday hodisalar asosan charchash,

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

hayajonlanish, asabiylashish natijasida uchrab turadi. Ular ko'pincha o'z xatolarini sezib, ularni tuzatishga harakat qiladilar. Goho esa sezmasliklari ham mumkin. Lekin vaqti bilan bunday xatolar ham o'z-o'zidan tog'rilanib ketadi. Nutqiy nuqsonlar ajnabiylarda, boshqa millatli kishilarda ham kuzatilishi mumkin. Ular tilni o'rganib borganlari sari, nutqdagi kamchiliklar barham topib boraveradi. Nutq kamchiliklari kelib chiqish sabablariga ko'ra logopediya fanida organik va funksional xillarga bo'linadi. Organik nutq nuqsonlari nutqiy analizatoming tuzilishidagi

kamchiliklarga aloqador bo'lib, bu analizatoming qaysi bo'limida shikastlanganiga qarab markaziy yoki periferik turlarga bo'linadi. Funksional nutq nuqsonlarida analizator tuzilishida o'zgarishlar kuzatilmaydi. Noto'g'ri tarbiya ota-ona, tarbiyachi yoki o'qituvchi nutqidagi kamchiliklarga taqlid etish natijasida yoki noo'rin reflekslarning mustahkamlanib qolishi funksional nutq nuqsonlariga sabab bo'lishi mumkin. Funksional nuqsonlar nerv jarayonlari o'rtasidagi muvozanatning buzilishi, analizator faoliyatidagi boshqa kamchiliklardan kelib chiqishi ham mumkin. Nutq analizatori qaysi bo'limining o'zgarib qolganiga qarab funksional nutq nuqsonlari ham markaziy yoki periferik xarakterda bo'ladi. Logopediya fani surdopedagogika va tiflopedagogikalar ichidan ajralib, XIX asrning ikkinchi yarmida tibbiy fanlarning alohida bir oqimi bo'lib vujudga keldi. Nutq nuqsonlarini asosan shifokorlar tuzatishar edi, biroq «davolash» ishlari yaxshi natija bermas edi. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki: Nutqiy kamchiliklarning ayrim belgilari nuqson sifatida o'rganilar edi. Nutq komponentlari, nutqning sistemali tuzilishi haqidagi ma'lumotlar o'sha davrlarda hali bo'lmaganligi tufayli, nutq kamchiliklarini o'rganish, aniqlash, bartaraf etish usullari ham noto'g'ri belgilangan. Asosan mexanik mashqlardan foydalanilar edi. Hozirgi kunda logopediya fani pedagogik va psixologik, tibbiy, lingvistik fanlar asosida, shularga tayangan holda rivojlanib bormoqda. Logopediya fanining hayotimizdagi muhim ahamiyati juda katta. Ushbu fan orqali insonlar o'z o'qish, yozish va so'zlash qobiliyatlarini rivojlantirishadi. Biroq, logopediya ustuvor kasalliklarni ham davolashda muhim ahamiyatga ega. Masalan, balog'atga yetgan bolalarning nutqini rivojlantirish, til yengiligi, so'zlanuvchanlik va boshqa muammolarni bartaraf etish uchun logoped bilan ishlash muhimdir. Ayni paytgacha turli tilda bo'lmagan odamlar orasidagi barqaror muloqotlar uchun logoped bilan ishlash ham shartdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Raxmanova V.S. "Maxsus pedagogika" –T., 2005-yil.
2. Ayupova M.Y. Logopediya Toshkent, 2007-yil.
3. Mo'minova L.N. Abidova va boshqalar. Maxsus psixologiya –T.: O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti, 2013-yil.
4. "Maxsus pedagogika" M.U. Xamidova Toshkent, 2018-yil.
5. "Maxsus pedagogika" P.M. Po'latova Toshkent, 2005-yil.

